

Nr 98.

Ankom till riksdagens kansli den 6 maj 1942 kl. 1 e. m.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
anslag för budgetåret 1942/43 till folk- och småskole-
seminarier m. m. jämte i ämnet väckta motioner.*

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkterna 137 och 140 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1942) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som komme att föreläggas riksdagen, beräkna för budgetåret 1942/43

dels till Folkskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 2,015,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 290,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 40,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 510,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 84,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 7,000 kronor;

dels ock till Fortbildningskurser för folk- och småskollärare ett reservationsanslag av 30,000 kronor.

Vidare har Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 under kapitalbudgeten (bilaga 6, punkten 8 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1942) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, till Allmänna studielånefonden beräkna för budgetåret 1942/43 ett reservationsanslag av 200,000 kronor.

Sedermåra har Kungl. Maj:t i propositionen nr 175, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 6 mars 1942, föreslagit riksdagen att

1. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

2. till Folkskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 2,014,900 kronor;

3. till Folkskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 279,800 kronor;

4. till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 48,000 kronor;

5. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43;

6. till Småskoleseminarierna: Avlöningar för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 452,300 kronor;

7. till Småskoleseminarierna: Omkostnader för budgetåret 1942/43 anvisa ett förslagsanslag av 69,500 kronor;

8. till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 7,500 kronor;

9. till Allmänna studielånefonden för budgetåret 1942/43 anvisa ett reservationsanslag av 160,000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *T. Caap m. fl.* (I: 206) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Hage m. fl.* (II: 276), vari hemställts, 1:o) att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 175 måtte vidtaga den ändringen av propositionen att det uttalas, att intagning av elever skall vid folkskoleseminariet i Luleå ske vid vårterminen 1942 i samma omfattning som skedde under år 1941, samt 2:o) att därav föranledda ändringar vidtagas i budgetförslaget för 1942/43;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herrar *S. V. Hansson* och *T. Caap* (I: 207) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Hage m. fl.* (II: 277), vari hemställts, 1:o) att riksdagen måtte i överensstämmelse med skolöverstyrelsens förslag uttala sig för att intagning av elever under år 1942 skall ske vid Haparanda småskoleseminarium, samt 2:o) att de ändringar verkställas i budgetförslaget för 1942/43, som därav kunna motiveras;

dels ock två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *E. Näsström m. fl.* (I: 67) och den andra inom andra kammaren av herr *F. Sundström* i Vikmanshyttan *m. fl.* (II: 101), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta uppdraga åt Kungl. Maj:t att på sätt Kungl. Maj:t finner lämpligt utöka villkoren för erhållande av statens räntefria studielån till elever vid skolor av i motionerna angivet slag.

Beträffande de skäl, som motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden, hänvisas, i den mån desamma ej framgå av det följande, till motionerna I: 67, 206 och 207.

Arbetslösheten bland folk- och småskollärarna.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 9 december 1941 redogjort för en av överstyrelsen vidtagen undersökning rörande arbetslösheten inom folk- och småskollärarkårerna. Härav inhämtas bland annat:

Arbetslöshetsundersökningen hade avsett förhållandena den 1 oktober 1941. Överstyrelsen hade enbart av praktiska skäl valt att göra undersökningen per denna dag. De till denna dag hänförliga uppgifterna hade emellertid måst kompletteras med utredning om lärarbehovets växlingar under läsårets lopp, vilka växlingar i första hand vore beroende av variationer i antalet tjänstlediga lärare.

Då medelvikariebehovet för läsåret överstege vikariebehovet den 1 oktober med en siffra, som kunde approximativt beräknas, hade man med utgångspunkt i de resultat, arbetslöshetsundersökningen lämnat, kunnat uppskatta medelarbetslösheten under läsåret.

Undersökningen hade planerats i samråd med arbetsmarknadskommissionen och representanter för folk- och småskollärarnas organisationer. Dessa representanter hade också medverkat vid utarbetandet av en blankett, varpå arbetslösa lärare skulle lämna erforderliga uppgifter.

Allt som allt hade blanketter inkommit från 2,046 lärare med behörighet till folk- eller småskollärartjänst. Då emellertid åtskilliga lärare missuppfattat ändamålet med undersökningen, hade dessa måst frånräknas. Därefter hade återstått

59 manliga folkskollärare	
294 kvinnliga	»
<u>1,155 småskollärarinnor</u>	

Summa 1,508.

Mer än två tredjedelar av dessa 1,508 lärare hade förklarat sig vilja stå till förfogande endast i viss begränsad utsträckning. Särskilt vore detta fallet med de gifta lärarinnorna, av vilka många vore så bundna vid sitt hem, att de icke kunde taga emot tjänstgöring annat än i hemtrakten.

Beträffande u n d e r s ö k n i n g e n s r e s u l t a t inhämtas bland annat:

Arbetslösa manliga folkskollärare:

A. Icke inkallade i militärtjänst.

a) Beredda att taga tjänstgöring var som helst i riket	34	
b) Önska tjänstgöring inom begränsat område	25	59

B. Inkallade lärare (utan anställning i folkskola)

a) Beredda att taga tjänstgöring var som helst i riket	71	
b) Önska tjänstgöring inom begränsat område	12	83

Summa 142

På angivna grunder ansåge överstyrelsen sig kunna beräkna gruppen arbetslösa under A till 55. I fredstid skulle högst 45 ur grupp B ha varit arbetslösa.

Arbetslösa kvinnliga folkskollärare:

a) Beredda att taga tjänstgöring var som helst i riket	31
b) Önska tjänstgöring endast inom visst begränsat område	263

Summa 294

92 procent av lärarinnorna i grupp b) vore eller hade varit gifta. De yngre examenskullarna vore svagt representerade. Endast 17 vore examine-
rade under de 5 sista åren och endast 66 (= 25 procent) under de senaste 10

åren. Nära hälften hade tidigare haft ordinarie anställning men lämnat denna, givetvis i regel på grund av sitt giftermål. Förr eller senare hade de emellertid återupptagit sin lärarverksamhet, somliga mera regelbunden sådan, andra endast under kortare vikariatsperioder. För många av dem hade avbrotten i tjänstgöringen varit långa, i vissa fall 15—20 år. Tydligast framträdde dessa förhållanden inom den äldsta åldersgruppen, 50—59-åringarna, vilka alla tidigare haft ordinarie tjänst och bland vilka endast 1 av 22 vore ogift.

Ett försök till granskning av vederbörandes större eller mindre konkurrenskraft och användbarhet — varvid blankettens olika uppgifter fått tjäna som ledning för omdömet — hade resulterat i att omkring 100 av de 263 syntes kunna betraktas såsom i det stora hela fullgoda konkurrenter, ett hundratal såsom svagare konkurrenter och tveksamma fall, under det att resten, omkring 60, borde kunna helt avskiljas såsom tillhörande »reserven». Om var och en av dem, som tillhörde nyssnämnda mellangrupp, ansåges motsvara en halv fullgod konkurrent, skulle man komma till, att omkring 150 lärarinnor i grupp b) skulle kunna räknas som fullgoda och tillgängliga krafter tillhörande det nuvarande läraröverskottet.

Enligt dessa överväganden skulle alltså sammanlagt omkring 175 folkskollärarinnor anses tillhöra det nuvarande läraröverskottet.

Överstyrelsen beräknade sålunda den sammanlagda arbetslösheten inom folkskollärarkåren den 1 oktober 1941 sålunda:

Manliga	55
Kvinnliga	175
Summa	230

I fredstid komme därtill enligt överstyrelsen 45 manliga arbetslösa, nu inkallade i militärtjänstgöring; med detta tillägg bleve summan 275.

Denna siffra kunde emellertid icke betraktas som ett mått på det totala överskott på folkskollärare, som skulle ha funnits, om fredsförhållanden rått. Ett rätt stort antal folkskollärare hade nämligen varit inkallade i militärtjänst alltsedan stormaktskrigets utbrott. Dessa lärare hade givetvis ersatts av vikarier, vilka i den utsträckning, som varit möjlig, tagits ur de examinerade folkskollärarnas led. Där detta icke låtit sig göra, hade småskollärarinnor, pensionerade lärare och i vissa fall andra personer anlitats. De folkskollärare, som under denna tid tjänstgjort som vikarier för de inkallade, skulle, om inkallelserna upphört, varit arbetslösa eller fått ersätta andra, som i sin tur blivit utan arbete. När det gällde att utrona storleken av överskottet bland folkskollärarna, måste man alltså taga hänsyn även till detta förhållande.

Med anledning därav beräknade överstyrelsen antalet för folkskole-tjänstgöring tillgängliga folkskollärare, vilka skulle hava varit arbetslösa den 1 oktober, därest fredsförhållanden rått, till högst 625.

Ur arbetslöshetssynpunkt vore det mycket beaktansvärt, att antalet tjänstlediga betydligt växlade under loppet av ett läsår. Tjänstledighets-siffran för början av oktober månad vore åtskilligt lägre än medeltalssiffran för läsåret. Skillnaden mellan siffran för den 1 oktober och medeltalssiffran kunde beräknas motsvara ungefär 1 ½ procent av hela antalet tjänster.

En följd därav vore, att antalet arbetslösa måste vara åtskilligt större den 1 oktober än under resten av året. Allteftersom tjänstledighetssiffran steg, borde nämligen de arbetslösa kunna beredas tjänstgöring som vikarier.

I medeltal torde under läsåret 1941/42 behövas omkring 225 vikarier mera än den 1 oktober ($1\frac{1}{2}$ procent av antalet tjänster = 228). Då arbetslösheten bland folkskollärarna den 1 oktober enligt det föregående uppskattats till högst 625, därest fredsförhållanden rätt, kunde man alltså beräkna, att medelarbetslösheten under läsåret 1941/42 i fredstid skulle varit omkring ($625 - 225 =$) 400. Även de flesta av dessa 400 arbetslösa skulle emellertid hava varit i arbete under en stor del av vårterminen.

Därest militära inkallelser skulle under läsåret förekomma i samma omfattning som vid tiden för undersökningen, kunde man räkna med att någon egentlig arbetslöshet icke skulle förefinnas bland folkskollärarna.

Arbetslösa småskollärarinnor:

a) Beredda att taga tjänstgöring var som helst i riket	413
b) Önska tjänstgöring endast inom visst begränsat område	742

Summa 1,155

Mer än femtedelen av *gruppen a*) utgjordes av lärarinnor om 40 år eller däröver, och att de flesta av de till dessa årgångar hörande vore eller varit gifta. Många hade haft ordinarie anställning men lämnat denna. De hade ofta luckor i tjänstgöringen, i åtskilliga fall uppgående till 15 år eller mer. Det vore tydligt, att många av dessa äldre lärarinnor icke kunde räknas som konkurrenter i egentlig mening, i synnerhet som blanketterna utvisade, att de knappast verkligen vore beredda att tjänstgöra var som helst i riket.

Då emellertid de yngre årgångarna övervägde i antal och de flesta syntes vara att räkna såsom effektiva konkurrenter om lärarbefattningarna, vore det måhända rimligt att icke frånräkna flera än ungefär 50, om vilka man med rätt stor säkerhet kunde säga, att de icke kunde uppträda såsom konkurrenter. I så fall skulle omkring 365 lärarinnor ur grupp a) kunna rubriceras såsom för folkskolan tillgänglig arbetskraft.

Beträffande *gruppen b*) befundes det, att de allra flesta (nära $\frac{9}{10}$) vore eller varit gifta, medan nära hälften tidigare varit ordinarie. Större delen hade rätt avsevärda avbrott i tjänstgöringen. Hos ej mindre än 114 uppginge avbrotten till 15 år eller därutöver. De flesta av dessa lärarinnor vore uppenbarligen sådana, som på grund av sitt giftermål lämnat yrket för längre eller kortare tid, men som nu åter gärna ville få något lärarförordnande, därest sådant kunde erbjudas dem på så nära håll, att de kunde ha uppsikt över hem och familj även under förordnandet.

Att bland alla de 742 lärarinnor, som tillhörde denna grupp, på ett fullt tillförlitligt sätt urskilja dem, som icke borde medräknas bland de tillgängliga arbetskrafter, vilkas antal här ifrågavarande undersökning avsåge att utröna, vore icke möjligt. Blanketternas uppgifter gäve emellertid rätt värdefull ledning härutinnan. En relativt försiktig gallring ledde till att omkring 150 borde kunna frånräknas, under det att omkring 250 kunde betraktas som fullgoda konkurrenter. Resten, ej mindre än omkring 340, vore tveksamma fall. Om var och en av dessa, i likhet med vad som skett i fråga om liknande grupp bland folkskollärarinnorna, ansåges motsvara endast en halv konkurrent, komme man sålunda till att omkring 420 småskollärarinnor ur grupp b) kunde anses utgöra fullgod och för folkskolan tillgänglig arbetskraft.

Enligt dessa överväganden skulle således sammanlagt [grupp a) + grupp b)] omkring 785 småskollärarinnor tillhöra det nuvarande läraröverskottet.

Till denna summa borde emellertid läggas det antal småskollärarinnor, som den 1 oktober tjänstgjorde som vikarier på folkskollärartjänster och

som där rätteligen borde ersättas med folkskollärare. Deras antal, vilket vore 137, borde å andra sidan minskas med antalet sådana vikarier, som i likhet med många av de arbetslösa i regel icke stode till förfogande. Dessutom funnes bland dem, som räknats som arbetslösa, säkerligen åtskilliga, vilka, därest blanketterna givit otvetydigt besked, skulle ha förts till extra ordinarie eller vikarier och därför icke här bort medräknas. På grund av dessa förhållanden borde överskottet av tillgänglig arbetskraft inom småskolläraryrket den 1 oktober 1941 kunna uppskattas till omkring 850 lärarinnor.

Överskottstalet den 1 oktober måste emellertid beräknas vara åtskilligt större än medelöverskottstalet för läsåret. Skillnaden kunde beräknas till omkring 150 å 175. Härav följde att överskottet på för folkskolan tillgänglig arbetskraft bland småskolläraryrket under läsåret 1941/42 kunde uppskattas till omkring 700.

Rörande *den geografiska fördelningen* av överskottet funne man följande.

Om de arbetslösa småskolläraryrket, som vore beredda att mottaga tjänstgöring var som helst, uppdelades efter bostadsort, komme de största sifferna på de norrländska länen. Ej mindre än omkring hälften av lärarinnorna i denna grupp tillhörde Norrland, ungefär fjärdedelen Västerbotten och Norrbotten.

Uppdelade man gruppen av lärarinnor, som önskade placering inom begränsat område, ur liknande synpunkt, nämligen efter önskat tjänstgöringsområde, funne man ungefär samma förhållande. På Västerbotten och Norrbotten belöpte det största antalet, tillsammans omkring 150 eller drygt femtedelen av samtliga. Men dessutom funnes en viss anhopning dels till Stockholm och Göteborg, dels till Malmöhus län.

Mot arbetslöshetsräkningen och framförallt mot övervägandena om den lägre konkurrenskraften hos vissa grupper arbetslösa och om vikariebehovets växlingar under läsåret har kritik riktats av folk- och småskollärarnas organisationer.

Departementschefen har för egen del funnit de av skolöverstyrelsen företagna reduceringarna av arbetslöshetstalen för vissa grupper arbetslösa principiellt välgrundade. Hos de lokalt bundna arbetslösa måste man räkna med en lägre konkurrenskraft, så mycket mer som läraröverskottets ojämna fördelning över landet beröfvade många av dem möjligheter att erhålla vikariat i hemorten. I fråga om de arbetslösa, som vore beredda till tjänstgöring var som helst, vore större försiktighet påkallad. De borde icke fränkännas full konkurrenskraft med mindre de vore mycket svagt meriterade eller varit avsevärd tid borta från banan.

De av skolöverstyrelsen funna värdena för läraröverskottet syntes med tämligen stor trygghet kunna medtagas i de grundläggande beräkningarna för seminariernas verksamhet och organisation under den närmaste framtiden.

Lärarbehov och lärartillgång under de närmaste åren.

Skolöverstyrelsens beräkningar rörande lärarbehov och lärartillgång under de närmaste åren, vilka godtagits av *departementschefen*, kunna sammanfattas i följande tablå:

	Folkskollärare				Småskollärarinnor			
	Ändringar i tjänste- antal	Utexa- mination	Av- gång	Läraröver- skott eller -brist	Ändringar tjänste- antal	Utexa- mination	Av- gång	Läraröver- skott eller -brist
1941/42	— 104	370	344	+ 400	— 313	146	371	+ 700
1942/43	— 122	261	345	+ 444	— 244	85	356	+ 687
1943/44	— 65	236	247	+ 501	— 122	—	363	+ 454
1944/45	— 19	48	247	+ 321	— 64	—	431	+ 91
1945/46	+ 27	24	384	— 66	+ 13	—	426	— 349
	— 283	939	1,567	—	— 730	231	1,947	—

Beträffande förhållandena efter år 1946 har skolöverstyrelsen anført:

Folkskollärare. Om arbetslösheten hävdades under läsåret 1945/46, syntes behovet av nya lärare därefter — även om en viss förändring av tjänsternas antal skedde — komma att huvudsakligen vara beroende av läraravgången. Då avgången på grund av pensionsålderns successiva höjning komme att bli relativt liten under de fyra på varandra följande åren 1946/49, bleve också ersättningsbehovet under dessa år i motsvarande mån ringa. Från och med år 1950 vore emellertid avgången stor och likaså behovet av nya lärare. År 1950 avginge 442 folkskollärare, alltså åtskilligt flera, än vad den nuvarande seminarieorganisationen vore avsedd att årligen utexaminera. Avgången komme därefter att stiga under hela 1950-talet och ett stycke in på 1960-talet, vilket framginge av åldersfördelningen inom folkskollärarkåren.

Småskollärarinnor. Avgångssiffrorna komme under åren 1946/50 att hålla sig mellan 460 och 490. Denna stora avgång syntes därefter fortvara under hela 1950-talet. Alltifrån år 1946 komme således att fordras en utexamination av betydlig storlek. Detta bleve händelsen även om ytterligare tjänsteindragningar skulle ske. De nu kända födelsesiffrorna tydde emellertid på en ökning av barnantalet i småskolan under 1940-talets senare hälft, varför någon ytterligare sänkning av tjänsternas antal ur denna synpunkt icke syntes vara att räkna med.

Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar.

a) Elevintagningen, organisationen samt lärarnas tjänstgöring.

Elevintagningen.

Den normala organisationen, anpassad efter examination av 384 elever för år, omfattar tio fyraåriga linjer, varav tre uteslutande för manliga elever, tre uteslutande för kvinnliga elever och fyra för såväl manliga som kvinnliga elever. Vidare finnas fem tvååriga studentlinjer, varav två uteslutande för manliga elever och tre för både manliga och kvinnliga

elever. Slutligen finnes en tvåårig linje för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor (Falun).

Organisationen framgår av följande schema:

Samseminarier:	{ Göteborg Lund Umeå Linköping Uppsala Falun	IV-årig linje + 2-årig studentlinje
För manliga elever:	{	
För kvinnliga elever:	{ Kalmar Stockholm	IV-årig linje + 2-årig linje för fort- bildning av småskollärarinnor
För manliga elever:	{ Karlstad	IV-årig linje
Samseminarium:	{ Luleå	(+ reservutrymmen) (+ »)

Av de fyra enkelseminarierna disponera två (Karlstad och Luleå) reservutrymmen, som möjliggöra utvidgning till dubbelseminarier.

Elever intogs läsåret 1940/41 endast vid seminarierna i Stockholm (kvinnliga elever) och i Göteborg (manliga elever). Innevarande läsår ha elever intagits endast i Luleå (manliga och kvinnliga elever).

För n ä s t a l ä s å r har *skolöverstyrelsen* föreslagit intagning av sex klassavdelningar på fyraårig linje.

Följande tablå vore, framhåller överstyrelsen, uppgjord endast som ett försök att visa, hur intagningen under de närmaste åren kunde tänkas anpassad till det kommande behovet. Överstyrelsen ville betona, att tablån icke vore att betrakta som någon definitiv plan.

I n t a g n i n g				U t e x a m i n a t i o n							
Å r	Antal klassavdelningar			Antal klassavdelningar							
	2-årig linje	4-årig linje	Summa avd.	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952
(1941) . . .		(1)	(1)	(1)							
1942 . . .		6	6		6						
1943 . . .	3	7	10	3		7					
1944 . . .	6	7	13		6		7				
1945 . . .	5	6	11			5		6			
1946 . . .	5	12	17				5		12		
1947 . . .	6	12	18					6		12	
1948 . . .	7	12	19						7		12
1949 . . .	7	12	19							7	
1950 . . .	7	12	19								7
Summa avdelningar				3 (4)	12	12	12	12	19	19	19

Skolöverstyrelsen funne, att ersättningsbehovet vore avsevärt större beträffande de manliga lärarna än beträffande de kvinnliga.

Under de senare åren hade en *förskjutning av proportionen mellan antalet manliga och kvinnliga tjänster* ägt rum till förmån för de manliga tjänsterna och denna förskjutning syntes fortsätta. En sammanställning av antalet från och med år 1938 ledigkungjorda ordinarie folkskollärartjänster — överlärartjänster frånräknade — visade, att endast ungefär tredjedelen av tjänsterna kunnat sökas av kvinnliga lärare.

Samma förhållande framginge av uppgifter, som folkskolinspektörerna lämnat rörande tillsatta tjänster under budgetåren 1939/41.

Även hänsyn till arbetslöshetens mycket större omfattning bland de kvinnliga folkskollärarna talade enligt överstyrelsens mening för att intagningen framför allt borde omfatta manliga elever.

Överstyrelsen föreslår intagning av 4½ manliga och 1½ kvinnliga klassavdelningar, varvid manliga elever skulle intagas vid seminarierna i Göteborg, Linköping, Lund och Uppsala, kvinnliga vid seminariet i Stockholm samt hälften manliga och hälften kvinnliga vid seminariet i Umeå.

Beträffande elevintagningen intager *besparingsberedningen* den principiella ståndpunkten, att intagningen för att icke lägga hinder i vägen för en eventuell senare beskärning av seminariernas examinationskapacitet bör begränsas till det antal elever, som oundgängligen fordras för att förebygga akut lärarbrist, samt att intagningen — för att största möjliga besparing skall ernås — bör koncentreras till några få seminarier, vilkas kapacitet skulle fullt utnyttjas.

Statskontoret föreslår, att den elevintagning vid seminariet i Stockholm, som skolöverstyrelsen föreslagit, måtte i stället göras vid seminariet i Linköping. För övrigt har statskontoret icke några väsentliga invändningar att göra mot överstyrelsens förslag.

Samtliga förutnämnda folkskolläroorganisationer föreslå, att ingen elevintagning måtte göras vid folkskoleseminarierna.

Norrbottnens läns förvaltningsutskott hävdar, att elever böra intagas vid Luleå folkskoleseminarium för instundande läsår.

På grund av bristande tillgång på behöriga, icke pensionerade folkskollärare hade 42 procent av vikariebehovet i länet den 1 oktober 1941 måst fyllas med pensionerade lärare och personer utan formell kompetens. Motsvarande siffra för hela riket vore 13 procent. Utskottet beräknade, att före höstterminen 1946 för länet skulle behövas minst 125 nya folkskollärare, medan endast ungefär 95 nuvarande seminarieelever vid Luleå seminarium dessförinnan komme att utexamineras. Därest icke skolöverstyrelsens förslag rörande elevintagningen kunde utvidgas med en klassavdelning vid Luleå seminarium, borde inom förslagets ram en avdelning läggas till detta seminarium.

Lärarkollegierna vid folkskoleseminarierna i Falun, Kalmar och Karlstad finna, att skolöverstyrelsens förslag till elevintagning icke beaktar angelägenheten av en någorlunda jämn och kontinuerlig verksamhet vid seminarierna samt underskattar betydelsen av de nya värnpliktsbestäm-

melserna. Kollegierna framlägga ett förslag om intagning av 9 eller 10 klassavdelningar för instundande läsår och 10 år 1943, varigenom påtalade olägenheter med den av överstyrelsen föreslagna ordningen skulle elimineras.

I motionerna *I: 206* och *II: 276* yrkas, som nämnts, att elever skola intagas i folkskoleseminariet i Luleå.

Seminarieorganisationen.

Besparingsberedningen har föreslagit att ett av de nuvarande enkelseminarierna skulle nedläggas, samt att en ny kvinnlig studentlinje skulle upprättas vid något av de andra folkskoleseminarierna. Spörsmålen, vilka seminarier åtgärderna skulle avse, syntes böra närmare utredas av skolöverstyrelsen.

Besparingsberedningen hade utgått ifrån, att oförändrad examinationskapacitet erfordrades, och inriktat sig på frågan, huruvida i avseende å folkskoleseminarierna sådana organisatoriska åtgärder kunna vidtagas, som förbilliga seminarieorganisationen utan att därför dess examinationskapacitet i större utsträckning förminskas.

Antalet seminarier. Oförändrad examinationskapacitet förutsatte icke, framhåller beredningen, oförändrat antal seminarier. En minskning därav kunde åstadkommas genom att förefintliga undervisningsavdelningar koncentrerades till ett färre antal seminarier. Besparingar vunnes därmed främst i administrations- och lokalkostnader. En minskning kunde emellertid också vinnas i samband med omändring av fyraårig seminarielinje till tvåårig studentlinje. På denna väg syntes de mest betydande kostnadsbesparingarna kunna vinnas.

Självfallet måste många olika synpunkter beaktas vid avvägningen emellan antalet fyra- respektive tvååriga linjer. Det syntes sålunda vara ändamålsenligt att folkskollärarkåren vore sammansatt av såväl studenter som icke-studenter. Det kunde vidare framhållas, att, så länge studentexamen icke ansåges behöva vara en kompetensfordran för folkskollärarna, det vore olämpligt att icke i tillräcklig utsträckning bereda icke-studenterna möjligheter till inträde på lärarbanan. Ett alltför begränsat antal linjer för icke-studenter skulle förhindra många unga, som icke haft tillfälle eller icke i tid beslutat avlägga studentexamen, att bli folkskollärare; det skulle vidare tvinga många, som eljest icke önskat det, till den längre studievägen via studentexamen.

De nu berörda synpunkterna hade emellertid vid de överväganden, som föregått fastställandet av den nuvarande seminarieorganisationen, ansetts tillräckligt beaktade även vid ett antal studentlinjer av upp till sex à sju. Att antalet dylika linjer år 1936 likväl bestämts till endast fem hade väsentligen haft sin grund i ovissheten i fråga om en tillräckligt god rekrytering av flera sådana linjer. De gjorda erfarenheterna syntes ock hava visat, att vissa rekryteringsvärigheter hittills förelegat, dock endast för de *manliga* studentlinjerna. Om man för framtiden behövde räkna med samma svårigheter vore emellertid tveksamt; bland andra åtgärder, som kunde vidtagas för att få ett ökat antal till manliga studentlinjer inträdessökande och därmed ökade möjligheter för ett bättre urval, torde främst kunna rekommenderas en lämpligt lagd upplysningsverksamhet. Även den nuvarande ut-

vecklingen på arbetsmarknaden komme sannolikt att medföra en ökad tillströmning till studentlinjerna under förutsättning att de, som avsåge att taga studentexamen, kunde med tillräcklig visshet räkna på förekomsten av studentlinjer.

Småskollärarinnelinjen vid folkskoleseminariet i Falun. Ifrågavarande linje omfattade dels en förberedande kurs och dels den egentliga tvååriga linjen. Den första kursen hade tagit sin början sommaren 1937. Intagning i ny kurs hade icke skett från och med 1940 med hänsyn till det beräknade läraröverskottet.

De hittillsvarande erfarenheterna av linjen syntes icke vara tillräckliga för att möjliggöra ett definitivt omdöme om dess värde, men vissa uppgifter angående linjen vore dock av intresse.

Till den första kursen hade 86 småskollärarinnor sökt inträde, av vilka 24 intagits. Endast 18 av dessa hade sedermera utexaminerats. Motsvarande siffror för de 1938 och 1939 påbörjade kurserna vore, för den förra 28, 24 och 12 samt för den senare 12, 11 och (nu kvarstående elever) 7.

Tillströmningen till och framför allt examinationen från kurserna visade alltså en starkt nedåtgående tendens. Även om därav icke finge dragas några alltför bestämda slutsatser för framtiden (speciella förhållanden kunde ha medverkat till utvecklingen), borde kurserna i fortsättningen upprätthållas, endast om de gäve bättre resultat.

Beredningen har vidare föreslagit, att vid ettbart av de sex dubbelseminarierna en lektorstjänst indrages vid inträffande ledighet.

Statskontoret har förklarat sig vilja — under hänvisning till ett av ämbetsverket den 15 februari 1941 avgivet utlåtande angående seminarieorganisationen för innevarande budgetår (propositionen 1941: 177, sid. 12—14) — ej endast tillstyrka besparingsberedningens förslag om definitivt *nedläggande av ett enkelseminarium*, utan även vidhålla sin i nämnda utlåtande uttalade mening, att seminariet i Stockholm främst bör komma i fråga för nedläggande.

Skolöverstyrelsen avvisar tanken på ett genomförande för närvarande av definitiva förändringar i seminarieorganisationen.

Beträffande *besparingsberedningens förslag, att ett enkelseminarium skulle nedläggas och ersättas med en ny studentlinje*, finner överstyrelsen detsamma till sin syftning överensstämma med överstyrelsens förslag till 1936 års seminarieorganisation, vilket sistnämnda förslag syftade till en mer koncentrerad och i högre grad på studentlinje byggd organisation, än den som sedermera beslöts. Överstyrelsen hade icke haft anledning frånga denna sin principiella ståndpunkt. Överstyrelsen hade sålunda icke något att invända mot utökning av antalet studentlinjer men funne en sådan utökning icke bliva aktuell förrän tidigast år 1944. Likaså vore överstyrelsen övertygad om fördelen av att överföra tyngdpunkten i seminarieorganisationen än mera från enkel- till dubbelseminarier. Beredningens förslag innebure emellertid en minskning av organisationen, som med hänsyn till vad överstyrelsen förut anfört rörande seminarieverksamhetens omfattning under den närmaste framtiden måste bestämt avstyrkas.

I fråga om *linjen för småskollärarinnor* vid folkskoleseminariet i Falun

delade överstyrelsen till fulla besparingsberedningens synpunkter. Linjen borde emellertid icke nedläggas, förrän ytterligare ett försök med densamma hunnit vidtagas.

Beträffande den föreslagna indragningen av vissa *lektorat* ville överstyrelsen icke motsätta sig besparingsberedningens förslag men måste av omsorg om seminarieundervisningens kvalitet bestämt motsätta sig längre gående indragningar.

Lärarnas tjänstgöring under läsåret 1942/43.

För innevarande budgetår ha meddelats föreskrifter om fyllnadstjänstgöring för lärare, som icke kunnat beredas full sysselsättning vid folk- eller småskoleseminarier.

Enligt dessa föreskrifter skall ordinarie ämnes- och övningslärare vid seminarium, vilken icke kan beredas full tjänstgöring vid seminariet, i största möjliga utsträckning beredas tjänstgöring vid andra under skolöverstyrelsens överinseende stående läroanstalter. Därest ordinarie ämneslärare icke kunnat beredas tillräcklig fyllnadstjänstgöring och ej heller på annat sätt kunnat fullt sysselsättas för undervisningsändamål, må han tilldelas tjänstgöring med mindre sammanlagt antal veckotimmar, än vad eljest är föreskrivet. — Beträffande ordinarie övningslärare gäller, att om hans i vederbörlig ordning för läsåret bestämda undervisningsskyldighet på grund av inskränkning i seminarieverksamheten kommit att understiga medeltalet av de timtal, som varit för hans befattning gällande under läsåren 1938/39—1940/41, må han äga uppbära personligt lönetillägg till belopp, motsvarande två tredjedelar av skillnaden mellan den avlöning, kristillägg däri inberäknat, som läraren skulle hava uppburit, om hans tjänstgöring haft en omfattning, som motsvarar nämnda medeltal, och den, som han uppbär för sin faktiska tjänstgöring.

Skolöverstyrelsen har förordat, att dessa bestämmelser skola gälla även nästa läsår.

Departementschefens yttrande.

Departementschefen har för egen del anfört i huvudsak följande:

Vid de för *elevintagningens* planerande erforderliga beräkningarna anser jag mig, såsom förut nämnts, kunna betrakta resultatet av skolöverstyrelsens arbetslöshetsundersökning som en tämligen säker utgångspunkt, medan däremot överstyrelsens prognos för den närmaste framtidens lärarbehov synts mig böra med hänsyn till den ovissa skolorganisatoriska utvecklingen upptagas med försiktighet, något som överstyrelsen också förutsatt. Jag kan sålunda icke hålla för visst, att, såsom överstyrelsen beräknat, arbetslösheten bland folkskollärarna, vilken vid upphörande beredskapsinkallelser skulle träda skarpt i dagen, kommer att vara fullständigt hävd vid utgången av läsåret 1945/46 för att under de närmast följande läsåren — förutsatt att endast tre klassavdelningar intagits på tvåårig utbildningslinje under åren 1942 och 1943 — efterträdas av ett årligt behov av nya folkskollärare, motsvarande $\frac{3}{4}$ av utbildningsorganisationens examinationskapacitet.

Av nu nämnda skäl anser jag mig icke kunna godtaga den av lärarkolle-

gierna framlagda intagningsplanen. Planen står och faller emellertid med de två förutsättningar, varpå den är byggd, nämligen dels att de nya värnpliktsbestämmelserna komma att för en avsevärd del av de utexaminerade folkskollärarna fördröja deras inträde på lärarbanan $1\frac{1}{2}$ —2 år, dels ock att skolöverstyrelsens beräkningar rörande lärarbehovet för åren 1946—1948 stå sig. Då jag ej blivit till fullo övertygad om att sistnämnda förutsättning är välgrundad, har jag — fastän kollegiernas beräkningar rörande värnpliktens inverkan synas mig riktiga — ansett mig böra förorda en försiktigare linje.

En sådan synes skolöverstyrelsens förslag om intagning allenast av sex klassavdelningar på fyraårig linje erbjuda, då de examinationssiffror som enligt förslaget beräknas för åren 1946 och 1947 reduceras på grund av erforderligt ökat hänsynstagande till värnpliktens inverkan.

Det är naturligtvis ej uteslutet, att utvecklingen framdeles kommer att visa, att denna intagning varit för liten. I den mån utvecklingen kan bedömas år 1944, finnes emellertid möjlighet att då fylla behovet genom någon eller några extra studentavdelningar. Även ganska stora brister i lärartillgången torde vidare — då en eventuell brist i första hand vållar svårighet att tillgodose vikariebehovet — kunna fyllas ur den stora, ingalunda genomgående sekunda reserven av lärare, vilka ej normalt äro arbetsökande på lärarbanan men gärna antaga vikariat.

Röster ha höjts för att elevintagningen för instundande läsår helt skulle inställas, med eller utan samband med ett överflyttande av folkskollärarutbildningens tyngdpunkt till utbildningen på studentlinje. Enligt min mening tala goda skäl för att sistnämnda utbildningsform tillerkännes väsentligt ökat utrymme inom organisationen. Härfor tarvas emellertid en noggrann och allsidig prövning, varvid även mera radikala förändringar i folkskollärarutbildningen böra ifrågasättas. Detta allt utgör emellertid intet motiv för att nu inställa elevintagningen för de fyraåriga linjerna. Genom en sådan åtgärd kan lätt år 1944 uppstå ett läge, som tvingar till en plötslig och oförberedd intagning på ett flertal extra studentlinjer. Att de rekryteringssvårigheter, som flera gånger yppat sig beträffande dessa linjer, i ett sådant läge komme att äventyra elevkårens kvalitet, kanske till och med intagningens genomförande, måste anses sannolikt.

Som jag även vid föregående års anmälan av seminariernas anslagsfrågor framhöll, måste alltför stränga restriktioner för elevintagningen, särskilt om de bestå flera år, anses olyckliga ej blott för seminariernas arbete utan även med hänsyn till elevkårens goda rekrytering. Särskilt måste emellertid de år från år växlande intagningsantalen och de sena besluten därom avskräcka de värdefullare aspiranter, för vilka även andra banor erbjuda goda möjligheter. Tyvärr synes det dock alltför omöjligt att planera elevintagningen för mer än det instundande läsåret.

Beträffande proportionen mellan manliga och kvinnliga elever, som böra intagas i folkskoleseminarierna, synes intet vara att erinra mot överstyrelsens förslag. Det måste — med hänsyn till att arbetslösheten, åtminstone så länge beredskapsinkallelserna fortfara, är mycket mera framträdande bland folkskollärarinnorna än bland deras manliga kolleger — ligga i lärarinnornas eget intresse att nämnda proportion tillfälligt förskjutes från det normala, så att jämförelsevis flera manliga än kvinnliga lärare utbildas. Det säger sig självt, att därmed intet för framtiden avgjorts rörande den ur undervisningsväsendets synpunkt önskvärda proportionen mellan manliga och kvinnliga lärare.

Elevintagningen bör enligt min mening ske vid de av överstyrelsen föreslagna seminarierna. De av överstyrelsen anförda skälen för förslaget synas övertygande. För elevintagning vid seminariet i Luleå kunna väl i huvudsak i år åberopas samma skäl, som motiverade intagningen av seminariets nuvarande första klass, men skälen äga efter sistnämnda intagning icke samma styrka.

Jag föreslår sålunda, i enlighet med vad skolöverstyrelsen förordat, att vid vart och ett av folkskoleseminarierna i Göteborg, Linköping, Lund och Uppsala skall intagas en klassavdelning om 24 manliga elever, vid folkskoleseminariet i Stockholm en lika stor klassavdelning kvinnliga elever samt vid folkskoleseminariet i Umeå en klassavdelning om 12 manliga och 12 kvinnliga elever, allt på fyraårig linje.

Beträffande folkskoleseminariernas *organisation* har besparingsberedningen föreslagit, att ett enkelseminarium skall nedläggas och en ny studentlinje för kvinnliga elever inrättas. Ehuru jag, såsom av det förut anförda framgår, icke har något att invända mot förslagets tendens, kan jag av samma skäl, som föranlett skolöverstyrelsens avstyrkande utlåtande, icke biträda detsamma. Någon ny studentlinje kan för närvarande icke sättas i verksamhet, och någon definitiv minskning av seminarieorganisationen kan ej heller göras. Icke heller är jag beredd att föreslå temporärt nedläggande av något seminarium, då de med en sådan åtgärd förenade organisatoriska olägenheterna synas mig vida större än de därmed förknippade ekonomiska fördelarna. Jag erinrar även, att samma ståndpunkt kommit till uttryck i fjolårets riksdagsbeslut.

Ehuru försökslinjen för småskollärarinnors utbildning till folkskollärarinnor vid folkskoleseminariet i Falun icke kan sägas hava i alla avseenden slagit väl ut, delar jag skolöverstyrelsens åsikt, att linjen bör bibehållas för att ytterligare prövas under de gynnsammare betingelser, som vid nästa elevintagning på linjen kunna väntas föreligga.

Besparingsberedningens förslag om indragning av lektorat vid dubbelseminarierna har biträts av statskontoret och skolöverstyrelsen. Då jag ej funnit hinder däremot möta, får jag föreslå, att en lektorstjänst vid ettvar av de sex dubbelseminarierna för folkskollärarytbildning indrages vid inträffande ledighet.

Vad beträffar *seminarielärarnas tjänstgöring* synas möjligheterna att sysselsätta de lärare, vilka ej kunna beredas full tjänstgöring vid sitt seminarium, under innevarande läsår hava blivit väl utnyttjade. Personliga lönefyllnader till övningslärare kunna icke anses hava medfört någon alltför betungande utgift för det allmänna. Bestämmelserna om fyllnadstjänstgöring och om personlig lönefyllnad torde böra oförändrade gälla för budgetåret 1942/43.

Utskottet.

Vad beträffar elevintagningen har utskottet i likhet med departementschefen funnit skolöverstyrelsens förslag om intagning under nästa läsår av sex klassavdelningar på fyraårig linje innebära en med hänsyn till för närvarande föreliggande förhållanden godtagbar lösning av denna fråga. Utskottet är däremot — på grund av den enligt utskottets uppfattning betydelsefulla uppgift i seminarieorganisationen, som den fyraåriga linjen har att fylla — icke berett att ansluta sig till departementschefens yttrande om skälen för ökat utrymme åt utbildningen på studentlinje.

Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår är arbets-

lösheten av mycket större omfattning bland de kvinnliga folkskollärarna än bland deras manliga kolleger. Utskottet har därför ansett sig böra biträda skolöverstyrelsens förslag i fråga om proportionen mellan manliga och kvinnliga elever, som böra intagas i folkskoleseminarierna, vilket innebär, att läsåret 1942/43 skulle på fyraårig linje intagas $4\frac{1}{2}$ manliga och $1\frac{1}{2}$ kvinnliga klassavdelningar. Intagningen skulle enligt överstyrelsens av departementschefen tillstyrkta förslag äga rum vid vart och ett av folkskoleseminarierna i Göteborg, Linköping, Lund och Uppsala med en klassavdelning om 24 manliga elever, vid folkskoleseminariet i Stockholm med en lika stor avdelning kvinnliga elever samt vid folkskoleseminariet i Umeå med en klassavdelning om 12 manliga och 12 kvinnliga elever. Jämväl utskottet biträder detta förslag och kan alltså för sin del icke tillstyrka, att vid folkskoleseminariet i Luleå, vilket var det enda, där intagning ägde rum läsåret 1941/42, skulle, i enlighet med vad i motionerna I: 206 och II: 276 påyrkats, intagas elever även instundande läsår. Utskottet avstyrker alltså bifall till ifrågakvarande motionsvis gjorda yrkande. Utskottet vill samtidigt framhålla, att den omständigheten att någon intagning ej kommer att ske under nästa läsår vid Luleåseminariet givetvis icke innebär en åtgärd syftande mot ett nedläggande av detta seminarium, vars stora betydelse för Norrland ligger i öppen dag.

Vidkommande folkskoleseminariernas yttre organisation är utskottet ense med departementschefen om att någon ändring av densamma icke nu bör komma till stånd. Detta ställningstagande står även i överensstämmelse med den uppfattning, som i denna fråga intogs av 1941 års riksdag.

Ett nedläggande av försökslinjen för småskollärarinnors utbildning till folkskollärarinnor vid folkskoleseminariet i Falun synes såsom besparingsberedningen framhållit med fog kunna ifrågasättas. På av departementschefen anförda skäl har utskottet likväl funnit ifrågakvarande linje böra tills vidare bibehållas.

Den av departementschefen föreslagna indragningen vid första inträffande ledighet av en lektorstjänst vid vart och ett av de sex dubbelseminarierna får utskottet tillstyrka.

I övrigt har vad departementschefen i detta sammanhang anfört icke givit utskottet anledning till erinran eller yttrande.

b) Anslagsberäkningar.

Anslaget till avlöningar vid folkskoleseminarierna, nu 2,192,500 kronor, har av departementschefen för nästa budgetår beräknats till 2,014,900 kronor, vilket innebär en minskning med 177,600 kronor. Anslagsminskningen sammanhänger huvudsakligen därmed, att vissa lärare under nästa budgetår komma att få sin tjänstgöring förlagd till andra läroanstalter.

De av departementschefen verkställda anslagsberäkningarna hava icke givit utskottet anledning till erinran. *Utskottet.*

**Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna:
Omkostnader.**

Detta anslag är för innevarande budgetår uppfört med 240,000 kronor och har för nästa budgetår av departementschefen beräknats till 279,800 kronor, vilket innebär en höjning med 39,800 kronor. Höjningen belöper huvudsakligen på utgifter för bränsle, lyse och vatten.

Utskottet. Utskottet tillstyrker, att ifrågavarande anslag för nästa budgetår uppföres med av departementschefen föreslaget belopp, 279,800 kronor.

**Reservationsanslaget till Folkskoleseminarierna:
Materiel, böcker m. m.**

För innevarande budgetår har till ifrågavarande ändamål anvisats ett reservationsanslag av 40,000 kronor. Departementschefen har för nästa budgetår förordnat en anslagshöjning med 8,000 kronor. Härav belöper ett belopp av 5,000 kronor på utgiftsposten »materiel för undervisning i slöjd och hushållsgöromål» och återstoden på engångsutgifter för reparation och komplettering av gymnastikmateriel vid seminariet i Karlstad.

Utskottet Utskottet har icke funnit något att erinra mot departementschefens förevarande förslag.

**Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna:
Avlöningar.**

a) Elevintagningen och organisationen.

1936 års organisation för småskollärrarinneutbildningen framgår av följande uppställning:

Dubbelseminarier:	Strängnäs	} II-årig linje
	Skara	
	Landskrona	
Enkelseminarier:	Härnösand	} III-årig linje
	Växjö	
	Haparanda	
	Lycksele	

Den *normala organisationen* omfattar alltså åtta tvååriga och två treåriga utbildningslinjer med en examinationskapacitet — vid normal klassnumerär, 24 elever — av 240 examinander per år.

Den senaste elevintagningen vid småskoleseminarierna skedde år 1940, då sammanlagt 40 elever intogs i första klassen av seminarierna i Landskrona och Växjö.

Elevintagningen för läsåret 1942/43.

Skolöverstyrelsen föreslår intagning av en klassavdelning vid vart och ett av seminarierna i Landskrona, Strängnäs, Lycksele och Haparanda.

Överstyrelsen funne av utredningen rörande lärarbehovet och lärartillgången framgå, att det nuvarande överskottet på småskollärarinnor komme att bliva i huvudsak absorberat under läsåret 1944/45. Detta gällde emellertid endast, ifall läraröverskottet varit mera rörligt, än vad nu vore förhållandet. Det vore emellertid icke uteslutet, att denna brist på rörlighet kunde skapa ett ersättningsbehov av nya lärarinnor, långt innan överskottet försvunnit. I varje fall komme arbetslösheten att hävas åtskilligt tidigare i södra och mellersta Sverige än i norra. Av denna anledning syntes det ändamålsenligt, att en viss, ehuru begränsad examination — av exempelvis blott 2 klassavdelningar — verkställdes i södra Sverige år 1944. Möjligen kunde då den examination av omkring 350 nya lärare — motsvarande i runt tal 15 klassavdelningar — som enligt det föregående skulle varit behövlig år 1945, minskas till 13 avdelningar.

Härav följde, att intagningen på den tvååriga linjen år 1942 borde inskränkas till 2 klassavdelningar. På den treåriga linjen borde intagning kunna ske i full utsträckning år 1942 (= 2 klassavdelningar), eftersom de elever, som intoges där, ej utexaminerades förrän år 1945.

De tvååriga seminarier, vid vilka intagning skulle ske år 1942, borde, som nämnts, ligga i södra och mellersta Sverige. Lämpligast bleve därvid att välja seminarierna i Landskrona och Strängnäs, ej blott med tanke på läget utan även ur ekonomisk synpunkt, enär seminarielärarnas tjänstgöring därigenom kunde ordnas på ett för staten ekonomiskt mera tillfredsställande sätt, än om intagningen förlades till två andra seminarier.

Under år 1943 och åren därefter måste däremot elevintagning ske, ej blott av så många klassavdelningar, som seminarierna normalt avsetts att mottaga, utan åtskilligt därutöver. Det kunde naturligtvis ifrågasättas, huruvida det vore ändamålsenligt att som överstyrelsen föreslagit begränsa intagningen år 1942, när man vore medveten om att den erforderliga intagningen år 1943 och därefter bleve så stor, att särskilda åtgärder syntes behöva vidtagas, för att seminarierna skulle kunna mottaga alla nya elever. Ur ekonomisk synpunkt vore det sannolikt fördelaktigare, att redan år 1942 effektivt utnyttja hela seminarieorganisationen, varigenom de särskilda åtgärderna kunde uppskjutas ännu något år. Överstyrelsen hade emellertid icke velat gå på denna linje, då därigenom arbetslöshetstiden för småskollärarinnorna skulle något förlängas. Arbetslösheten bland dessa lärare vore ju av gammalt datum, och när det nu omsider skönjdes ett slut på densamma, vore det önskvärt, att avvecklingen icke fördröjdes. För småskollärarinnekåren vore det ur psykologisk synpunkt av mycket stor betydelse, att arbetslösheten snarast möjligt hävdades, och att examinationen icke dessförinnan på allvar igångsattes.

Statskontoret, som i likhet med skolöverstyrelsen finner ådagalagt, att ett större antal elever än småskoleseminarierna normalt äro anpassade för måste intagas för läsåret 1943/44, därest intagningen för instundande läsår sker i enlighet med överstyrelsens förslag, vill, då nämnda anordning synes ämbetsverket föga ändamålsenlig ur statsfinansiell synpunkt, förorda, att i stäl-

let elever för instundande läsår intagas i första klassen vid samtliga småskoleseminarier.

Såväl *småskolläraryrkesföreningen* som *folkskolläraryrkesföreningen* hemställa, att någon elevintagning vid småskoleseminarierna för läsåret 1942/43 icke måtte beslutas.

Även förslaget om elevintagning vid de treåriga seminarierna i Lycksele och Haparanda år 1942 ingåve föreningen starka betänkligheter. Som skolöverstyrelsen framhållit, funnes i Norrland den största delen av småskolläraryrkesrådet, och det förefölle icke troligt, att detta skulle vara absorberat efter tre år. Enligt undersökningar av anställningsförhållandena för småskollärarinnor, vilka föreningen årligen företagit under åren 1930/40, hade vid Haparanda seminarium under åren 1930/39 utexaminerats 98 lärarinnor. Av dessa hade den 1 april 1941 endast 1 vunnit ordinarie anställning. 4 hade plats som biträdande lärarinnor och 6 som lärarinnor vid mindre folkskolor. Under tiden 1930/40 hade vid Lycksele seminarium utexaminerats 116 lärarinnor. Av dessa hade vid nyssnämnda tidpunkt 10 vunnit ordinarie anställning, medan 1 fått plats som biträdande lärarinna och 6 som lärarinnor vid mindre folkskolor.

Departementschefen har för egen del anförde:

Beträffande utgångspunkterna för en beräkning av lämplig *elevintagning* vid småskoleseminarierna gäller, kanske i än högre grad, rörande arbetslöshetssiffrorna och utsikterna för lärarbehovet detsamma som jag förut yttrat i samband med frågan om elevintagningen vid folkskoleseminarierna. Vidare måste man hålla i minnet, att arbetslösheten inom småskollärarkåren är mycket större än bland folkskollärarna — stor även under nuvarande beredskapsinkallelser, vilka gynna småskollärarinnorna endast med ett relativt litet antal vikariatstillfällen — och av gammalt datum, att rationaliseringen av folkskoleväsendet främst går ut över de tjänster, som stått öppna för lärare med småskolekompetens, samt att en mycket stor reserv finnes av vid arbetslöshetsundersökningen frånräknade småskollärarinnor, vilka för närvarande icke äro arbetssökande på lärarbanan men mycket väl kunna fylla ut en brist på korttidsvikarier och i flertalet fall ej äro att anse såsom mindre önskvärd arbetskraft.

Det anförda synes mig visa, att risken för en felkalkyl rörande det framtida lärarbehovet är större, vådan av för stor examination mera påtaglig, men nackdelarna av för litet tillskott till arbetskraften mindre här än i fråga om folkskollärarna. Av dessa skäl måste jag i likhet med skolöverstyrelsen bestämt avvisa tanken på att — i syfte att av ekonomiska skäl undvika en senare toppbelastning av seminarieorganisationen — redan i år taga in fullt antal elever vid alla seminarier och därmed medvetet förlänga arbetslöshetens bestånd. Men även skolöverstyrelsens intagningsförslag synes mig ägnat att ingiva betänkligheter. Det synes mig icke lika starkt grundat som förslaget beträffande folkskoleseminarierna. Överstyrelsens starka hänsynstagande till småskolläraryrkesrådet lokalisering framför allt, relativt sett, till Norrland och dess lokalbundenhet — vilken i verkligheten till och med torde vara större än arbetslöshetsundersökningens resultat angiver och även i viss utsträckning torde gälla dem, som förklarar sig villiga till tjänstgöring var som helst — synes visserligen fullt motivera den föreslagna

elevintagningen i Landskrona och Strängnäs seminarier. Erfarenhet har i själva verket redan erhållits av viss knapphet på lärare med småskolekompetens i södra Sverige. Däremot kan jag icke anse övervägande sannolikhet tala för att småskolläraröverskottet år 1945 kommer att vara hävt i Norrland, och har icke blivit övertygad om lämpligheten av att då utexaminera två klasser småskollärarinnor i de två län, där tillgången på småskollärare är relativt störst och anställningsförhållandena för de sista åren utexaminerade lärare varit exceptionellt dåliga. För att bereda goda läraraspiranter i övre Norrland, vilka nu i två år saknat möjlighet att inom landsdelen vinna småskollärarutbildning, tillfälle till sådan, synes intagning av en klassavdelning på treårig linje vara tillfyllest.

Jag föreslår därför, att en klassavdelning om 24 elever för instundande läsår intages vid vart och ett av småskoleseminarierna i Landskrona, Strängnäs och Lycksele, men däremot icke vid seminariet i Haparanda. Lycksele seminarium synes nämligen av ekonomiska och rekryteringsskäl böra före seminariet i Haparanda ifrågakomma för elevintagningen.

Till stöd för det i motionerna *I: 207* och *II: 277* gjorda yrkandet om intagning nästa läsår av elever i Haparandaseminariet har anförts bland annat:

Det borde erinras, att småskolelärarinneseminariet i Haparanda avsåge att utbilda en speciell sort av småskollärarinnor, nämligen sådana för tjänstgöring i Tornedalen och andra finskspråkiga delar av Norrbotten. Man måste därför göra klart för sig, att om man med förslaget att intaga elever vid Lycksele småskoleseminarium avsåge att tillgodose även de bygder, som under vanliga förhållanden erhöle sina småskollärarinnor från Haparanda, så vore detta en felaktig beräkning, därför att Lyckseleeleverna ej inhämtat eller ägde några kunskaper i finska språket. För tjänstgöring som småskollärarinnor inom nämnda finskspråkiga bygder fordrades emellertid enligt gällande bestämmelser, att lärarinnorna skulle behärska finska språket.

Även andra skäl kunde anföras mot Kungl. Maj:ts förslag. Ett sådant vore, att för närvarande — enligt upplysning, som erhållits från sakkunnigt håll inom Norrbotten — så gott som ingen från Haparanda småskoleseminarium utexaminerad elev vore utan arbete. Det existerade alltså bland detta speciella slag av småskollärarinnor ett helt annat förhållande än vad som vore fallet bland småskollärarinnor i allmänhet i landet i övrigt. Enligt vad som vore bekant och kunnat konstateras, komme också under de närmaste åren ett ganska betydligt antal småskollärarinnor inom här nämnda bygder att avgå från sina befattningar på grund av pensionering. Skulle nu förslaget om inställande av intagning av elever vid Haparandaseminariet genomföras, vore det tämligen säkert, att efter några år en betydlig brist på småskollärarinnor inom detta område komme att uppstå, i synnerhet som intagning av elever vid seminariet i fråga även varit inställd under 1940 och 1941.

S e m i n a r i e o r g a n i s a t i o n e n .

Skolöverstyrelsen har verkställt utredning rörande möjligheterna till inskränkning av småskoleseminarieorganisationen och kommit till den upp-

fattningen, att detta icke låte sig göra, då den nuvarande seminarieorganisationen behövde anlitas i sin helhet redan från och med år 1943. Tvärtom syntes det bliva nödvändigt att inom kort utöka organisationens examinationskapacitet. Det vore därför icke möjligt att minska seminariernas antal. Visserligen skulle man genom sammanslagning av tvenne enkelseminarier till ett dubbelseminarium, såsom departementschefen enligt föregående års seminarieproposition antytt, vinna en ekonomisk fördel utan att examinationskapaciteten därigenom minskades, men man förlorade därigenom den *expansionsmöjlighet*, som funnes i den nuvarande organisationen och som man inom något år bleve i behov av att använda.

Överstyrelsen har även verkställt undersökning av möjligheterna att så effektivt som möjligt utnyttja de nuvarande seminariernas utvidgningsmöjligheter, varigenom man kunde undvika inrättande av nya seminarier med de konsekvenser i ekonomiskt hänseende, som detta skulle medföra. För denna undersökning har departementschefen endast lämnat en kort redogörelse, enär frågan icke syntes kunna i detta sammanhang bliva föremål för slutlig prövning. Undersökningen utmynnar i hemställan, att småskoleseminarierna i Härnösand, Lycksele och Växjö må från och med den 1 juli 1943 ombildas till dubbla, tvååriga småskoleseminarier, samt att åtgärder vidtagas för att de av riksdagen tidigare beslutade byggnadsarbetena vid småskoleseminarierna måtte bliva igångsatta i så god tid, att de hinna slutföras under sommaren 1944.

Besparingsberedningen finner efter granskning av det av skolöverstyrelsen den 24 januari 1941 framlagda utredningsmaterialet (propositionen 1941: 177) starka skäl tala mot en beskärning för närvarande av småskoleseminarieorganisationens examenskapacitet.

Av *statskontoret* framhålles, att om dess förslag rörande elevintagningen vid småskoleseminarierna för instundande läsår följdes, ställningstagandet till frågan om en utvidgning av dessa seminarier tillsvidare syntes kunna anstå, och därmed spörsmålet om nya kapitalinvesteringar i seminariebyggnaderna ställas på framtiden.

Departementschefen har anfört i huvudsak följande:

I fråga om småskoleseminariernas *organisation* göra sig liknande synpunkter gällande som beträffande folkskoleseminarierna. En synnerligen önskvärd koncentration av undervisningen till större anstalter kan icke vinnas genom att definitivt nedlägga något av de nuvarande seminarierna, vilka alla inom kort komma att behövas, men vinnes om några år, då alla seminarierna utom det i Haparanda skulle behöva utnyttjas för dubbla eller tredubbla klassuppsättningar.

De avgöranden, som skolöverstyrelsen äskar rörande enkelseminariers omorganisation till dubbla samt om igångsättande av vissa byggnadsarbeten för småskoleseminarierna, behöva ej ännu träffas. Däremot kommer jag att granska de ifrågasatta byggnadsföretagen och, därest ytterligare utredningar eller åtgärder erfordras för att möjliggöra deras omedelbara igångsät-

tande, underställa Kungl. Maj:t de förslag, som i sådant hänseende må befinnas påkallade.

Utskottet är ense med departementschefen och skolöverstyrelsen om att elevintagning nästa läsår bör äga rum vid småskoleseminarierna i Landskrona och Strängnäs.

Utskottet.

Vad beträffar intagningen av elever i övrigt har, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, skolöverstyrelsen föreslagit, att en klassavdelning skulle intagas vid vart och ett av seminarierna i Lycksele och Haparanda, medan departementschefen förordat intagning allenast vid förstnämnda seminarium. I de föreliggande motionerna I: 207 och II: 277 har påyrkats elevintagning nästa läsår vid Haparandaseminariet. Utskottet har för sin del blivit övertygat om, att starka skäl på grund av de i övre Norrland och framför allt i Tornedalen rådande speciella förhållandena tala för ett bifall till skolöverstyrelsens ifrågavarande förslag. Enligt vad utskottet under hand inhämtat torde icke heller något mera betydande överskott på småskollärarinnor förefinnas i övre Norrland. Vidare vill utskottet framhålla, att seminariet i Haparanda fyller uppgiften icke blott att utbilda småskollärare, skickade att omhänderhava undervisningen i de finsktalande delarna av Norrbotten, utan även som en läroanstalt, ägnad att giva här ifrågavarande landsdelars kvinnliga ungdom tillfälle att förvärva sig ett icke oväsentligt mått av allmänbildning. Utskottet tillstyrker alltså, med biträdande av det i ovannämnda motioner gjorda yrkandet, att förutom vid seminariet i Lycksele jämväl vid seminariet i Haparanda nästa läsår intages en klassavdelning om 24 elever.

Utskottet har icke funnit något att erinra mot vad departementschefen anfört i fråga om småskoleseminariernas organisation.

b) Anslagsberäkningar.

För innevarande budgetår är till avlöningar vid småskoleseminarierna anvisat ett förslagsanslag å 457,600 kronor. Departementschefen har för nästa budgetår beräknat anslagsbehovet till 452,300 kronor. Skolöverstyrelsen hade beräknat ett anslag av 459,800 kronor erforderligt. Skillnaden mellan skolöverstyrelsens och departementschefens beräkningar, 7,500 kronor, betingas därav, att departementschefen avstyrkt överstyrelsens förslag om intagning nästa läsår av elever vid seminariet i Haparanda.

Såsom av det föregående framgår, har utskottet tillstyrkt, att nästa läsår skulle intagas en klassavdelning jämväl vid seminariet i Haparanda. På grund härav torde avlöningsanslaget till småskoleseminarierna för nästa budgetår böra uppföras med 459,800 kronor, vilket i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag innebär en ökning med 7,500 kronor. Denna ökning hänför sig med 500 kronor till anslagsposten till arvoden och särskilda ersättningar bestämda av Kungl. Maj:t och med 7,000 kronor till anslagsposten till avlöningar till övrig icke ordinarie personal.

Utskottet.

Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Omkostnader.

För täckande av småskoleseminariernas omkostnader under innevarande budgetår utgår ett förslagsanslag av 57,400 kronor. *Skolöverstyrelsen* har för nästa budgetår beräknat anslagsbehovet till 73,400 kronor, varav 4,700 kronor avsetts till en preparandkurs och 3,700 kronor till en kurs i hushållsgöromål vid seminariet i Haparanda. I det av överstyrelsen äskade anslaget ingår även ett belopp av 700 kronor till »särskilda kurser och föreläsningar», varav 200 kronor avsetts för nämnda seminarium. — Överstyrelsen har erinrat, att kursen i hushållsgöromål utgjorde ett obligatoriskt led i seminarieundervisningen. På grund av brist på lokaler kunde den emellertid icke bedrivas under pågående läsår utan hade under en följd av år drivits som sommarkurs, till vars anordnande medel utgått ur omkostnadsstaten.

Departementschefen har för egen del anfört:

Av den ståndpunkt, jag intagit beträffande seminariet i Haparanda, följer ej blott att det av överstyrelsen för kurs i hushållsgöromål beräknade anslagsbehovet av 3,700 kronor bortfaller, utan även att anslaget till särskilda kurser och föreläsningar kan nedsättas med 200 kronor till 500 kronor. Däremot bortfaller ej behovet av anslag till preparandkursen, vilken är avsedd att hållas vårterminen 1943 för att förbereda elevintagningen samma år. Då jag i övrigt icke finner något att tillägga till eller ändra i överstyrelsens beräkningar, förordar jag, att till småskoleseminariernas omkostnader för instundande budgetår anvisas ett förslagsanslag av 69,500 kronor. Förslaget innebär en anslagsökning med 12,100 kronor.

I detta sammanhang får jag erinra, att Lycksele socken och Lycksele köping såsom gemensamma ägare till det markområde, som gränsar till den nuvarande seminarietomten i Lycksele, erbjudit sig att såsom gåva till Kungl. Maj:t och kronan överlämna ett område av cirka 1,200 kvadratmeter av nämnda markområde, vilket ansetts erforderligt för undervisningen i trädgårdsskötsel vid seminariet. På kronan skulle enligt gåvobrevet dock ankomma att bestrida kostnaderna för vederbörlig avstyckningsförrättning och lagfart. Då det gjorda erbjudandet torde böra godtagas, torde sagda kostnader få bestridas från ifrågavarande anslag.

Utskottet.

Utskottet har icke funnit anledning till annan erinran mot vad departementschefen anfört och föreslagit, än att förevarande anslag bör på grund av den ståndpunkt utskottet intagit i fråga om seminariet i Haparanda uppföras med ett belopp av 73,400 kronor, vilket i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagsökning med 3,900 kronor.

Reservationsanslaget till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.

För innevarande budgetår har till ifrågavarande ändamål anvisats ett reservationsanslag av 7,000 kronor. *Skolöverstyrelsen* har hemställt om en anslagshöjning för nästa budgetår med 600 kronor till 7,600 kronor, men *depar-*

tementschefen har, enär utbildningsverksamhet enligt hans förslag skulle bedrivas endast vid tre seminarier, ansett sig kunna begränsa anslaget till 7,500 kronor.

I detta sammanhang erinras, att departementschefen förklarat sig icke för nästa budgetår förorda uppförande av något anslag till fortbildningskurser för folk- och småskollärare.

Då utskottet föreslagit, att verksamheten skall bedrivas vid fyra seminarier i stället för vid tre enligt departementschefens förslag, torde detta anslag böra uppföras med ett belopp av 7,600 kronor.

Utskottet.

Reservationsanslaget till Allmänna studielånefonden.

1941 års riksdag anvisade för kapitalinvestering i studielånefonden i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag för budgetåret 1941/42 ett reservationsanslag av 200,000 kronor, varav 140,000 kronor avsågs för studielån till elever vid seminarier och 60,000 kronor för övriga studielån.

Departementschefen har erinrat, att 1941 års riksdag beslutat, att de stipendier, som dithills ställts till förfogande för seminarieelever, i allmänhet skulle ersättas med studielån. Låneverksamheten skulle inordnas under studielånefonden, varur lån till seminarieelever jämväl förut beviljats, men en särskild del av fonden liksom också av det årliga anslaget för kapitalinvestering i densamma skulle förbehållas seminarieeleverna. Lånen till dessa elever skulle dock beviljas i samma ordning som lånen i övrigt.

För studielånen till elever vid folk- och småskoleseminarier stode, yttrar departementschefen, vid utgången av innevarande budgetår några inflytande kapitalmedel icke till förfogande. Som reservation å det för samma budgetår anvisade investeringsanslaget kvarstode endast ett outdelat belopp av omkring 2,000 kronor. Låneverksamheten vore således helt beroende av anslaget för kapitalinvestering i allmänna studielånefonden.

Med hänsyn tagen till det jämfört med tidigare läsår avsevärt lägre elevantal, som under instundande läsår komme att undervisas vid seminarierna, därest det av departementschefen framlagda förslaget till elevintagning följdes, syntes ifrågavarande anslags för seminarieeleverna avsedda del kunna beräknas avsevärt lägre än motsvarande för budgetåret 1941/42 beviljade anslagspost. För erhållande av fortsatta lån hade 85 sökande anmält sig, medan 35 sökande anhölle om nya lån. Lånebehovet torde bliva tillfredsställande fyllt, om för de förra beräknas ett belopp av 80,000 kronor och för de senare 20,000 kronor, eller sålunda tillhoppa 100,000 kronor.

För studielånen i övrigt kunde vid årets utdelning enligt uppgift från statskontoret disponeras sammanlagt ungefär 220,000 kronor. En kapitalinvestering för instundande budgetår av 60,000 kronor eller samma belopp, som föregående år anvisats för ändamålet, skulle möjliggöra en låneutdelning av samma storlek som föregående år, vilket under förhandenvarande förhållanden finge anses tillfredsställande.

Reservationsanslaget till Allmänna studielånefonden torde alltså för nästa budgetår böra beräknas till 160,000 kronor, varav avsåges:

1. För studielån till elever vid folk- och småskoleseminarier	kronor 100,000
2. För övriga studielån	» 60,000
	<hr/> Summa kronor 160,000.

Förslaget innebure en anslagsminskning med 40,000 kronor.

Till stöd för det i *motionerna I: 67 och II: 101* framställda yrkandet har anförts bland annat:

I villkoren för erhållande av statens räntefria studielån vore föreskrivet att skolan, vari den sökande erhöle sin utbildning, skulle vara statsunderstödd eller statskontrollerad.

Även om dessa villkor och särskilt det senare hade sitt berättigande, så innebure detta att elever vid likvärdiga skolor icke kunde komma i åtnjutande av sådana lån. Nu torde förhållandena vara sådana att eleverna vid de förstnämnda skolorna, universitet och högskolor, i stor utsträckning tillhörde de samhällsgrupper som i ekonomiskt avseende icke hade det sämst ställt, utan i stället haft möjligheter att passera olika läroanstalter på vägen upp mot de högre.

Däremot förekomme det mycket ofta att vid andra läroanstalter av mera fackbetonad karaktär eleverna komme direkt från arbetsmaskinen på verkstaden eller från plogen på åkern och placerade sig på skolbänken. Sådana elever hade i allmänhet stora ekonomiska bekymmer att brottas med under skoltiden, vilka måhända så småningom även kunde inverka menligt på deras energi och uthållighet i skolarbetet.

Visserligen funnos möjligheter till lättnader i form av stipendier, nedsättning av kursavgifter m. m., men detta vore i de flesta fall icke tillräckligt. Här om någonsin vore lån behövlige, men svårigheterna att erhålla dylika vore här större än i många andra fall. Därför skulle man kunna förutsätta att statens räntefria studielån skulle vara bästa låneformen även härvidlag.

Som ett exempel på skolor, som kunde komma i fråga vid en utökning i lånevillkoren, kunde nämnas Stockholms tekniska institut och därmed jämförliga läroanstalter.

Institutet hade som inspektor professorn vid tekniska högskolan B. A. Afzelius, vilket torde borge för skolans berättigande som högvärdig läroanstalt.

Vidare framginge av skolans redogörelser att elevernas utbildning på olika områden vore godkända av olika statliga organ såsom kommerskollegium, socialstyrelsen m. fl.

Den anslutning skolan hade bevisades bäst därigenom att elevantalet ständigt stegrats och under vårterminen 1941 uppgått till icke mindre än 2,527 elever. I socialt hänseende tillhörde 24 procent av dessa elever den bemedlade klassen, 32 procent den mindre bemedlade och 44 procent den obemedlade. De lånebehövandes antal vore alltså i detta fall ganska stort. Om man utginge ifrån att de statliga räntefria studielånen, utom möjligen i vissa undantagsfall, bleve återbetalda, så bleve den direkta utgiften för staten endast den ränteförlust som uppstode. Denna omständighet gjorde att man icke borde sätta en allt för snäv gräns för dessa lånemöjligheter.

I en inom ecklesiastikdepartementet utarbetad, till utskottet under hand överlämnad *promemoria* har anförts i huvudsak följande:

Enligt reglementet den 30/12 1941 (nr 1005) för utdelning av studielån från allmänna studielånefonden, § 10, må *avliden låntagares dödsbodel-*

ägare på därom hos Kungl. Maj:t gjord framställning kunna helt eller delvis befrias från återbetalningsskyldighet, därest särskilt ömmande omständigheter äro för handen.

Motsvarande bestämelse fanns införd i studielånereglementet den 19 juni 1919 (nr 511), vilket tillkommit under riksdagens medverkan (skrivelsen 1919:230), i vad avser återbetalningsskyldigheten.

Kungl. Maj:t torde sålunda icke hava möjlighet att — utan riksdagens medverkan — medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet i annat fall än då låntagare avlidit.

I ett på Kungl. Maj:ts prövning beroende ärende har emellertid fråga uppkommit om befrielse från återbetalningsskyldighet i annat fall än nyss sagts. Omständigheterna i detta fall äro följande:

Låntagaren, som är ordinarie folkskollärarinna, är född år 1904 och erhöll genom särskilda beslut, senast den 23 maj 1924, räntefria studielån å tillhoppa 5,200 kronor för studier vid folkskoleseminariet i Falun. Härav återstår för närvarande oguldet ett belopp av kronor 577:84 jämte ränta å tillhoppa kronor 86:83, således sammanlagt kronor 664:67.

Ifrågavarande folkskollärarinna ingick den 15 april 1936 äktenskap med en person, som då i ett föregående äktenskap hade 7 omyndiga barn i åldern 17—6 år. Mannen avled den 6 maj 1939. Enligt bouppteckningen uppgingo dödsboets tillgångar till ett värde av 354 kronor och skulderna till kronor 33,007:04.

I januari 1941 anhöll änkan om befrielse från återbetalningsskyldighet för återstoden av sitt ovannämnda studielån. Hon anförde till stöd härför, att hennes ekonomiska ställning komplicerats genom att hon varit sjuk under flera år samt att hon blivit underhållsskyldig för sin makes minderåriga barn. Kungl. Maj:t medgav genom beslut den 6 juni 1941 endast, att lånets återstod finge inbetalas med en femtedel under vart och ett av åren 1941—1945.

I januari 1942 har vederbörande upprepat sin anhållan om befrielse från återbetalningsskyldigheten. Hon framhåller, att hennes ekonomiska ställning blivit synnerligen svår på grund av barnens sjukdom. Dessutom hade hon cirka 6,000 kronor i skulder. Hennes inkomst såsom lärarinna behövde i första hand användas så, att möjlighet bereddes för barnen att övervinna sjukdomen.

Av ett framställningen bifogat läkarintyg framgår, att sökandens man dött i tuberkulos, att sökanden själv visar symptom på utläkt tuberkulös lungaffektion och att sex av barnen i större eller mindre grad lida av lungtuberkulos.

Framställningen har tillstyrkts av såväl studielånenämnden som generalpoststyrelsen och statskontoret. Statskontoret har dock därvid erinrat, att framställningen icke synes kunna av Kungl. Maj:t bifallas utan riksdagens medverkan.

Det torde få anses önskvärt, att Kungl. Maj:t hade befogenhet att i fall som det förevarande, då synnerligen ömmande omständigheter kunna sägas föreligga, medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet för studielån, trots att låntagaren icke avlidit.

Utskottet tillstyrker, att anslaget till allmänna studielånefonden för nästa budgetår uppföres med av departementschefen föreslaget belopp, 160,000 kronor.

Utskottet.

Vad beträffar det i motionerna I: 67 och II: 101 gjorda yrkandet får utskottet erinra, att jämlikt gällande reglemente för utdelning av lån från allmänna studielånefonden (SFS 1005/1941) beviljas dylika lån för studier vid statliga eller under statlig tillsyn ställda läro- och utbildningsanstalter med undantag för universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska medikokirurgiska institutet. I den mån de i ovannämnda motioner avsedda läroanstalterna bli ställda under statens tillsyn bli alltså deras elever berättigade att söka studielån från omförmälda fond. Att en dylik låneutväg hålles öppen för ifrågavarande elever måste givetvis underlätta deras studiemöjligheter, något som utskottet i likhet med motionärerna finner önskvärt, men utskottet anser sig likväl icke på sätt motionärerna åsyftat kunna tillstyrka, att lån ur allmänna studielånefonden skulle beviljas studerande vid sådana läroanstalter, över vilka staten icke utövar någon kontroll. Önska dessa anstalter i förevarande avseende främja sina elevers bästa, synes den enda naturliga utvägen alltså vara att de underkasta sig tillsyn från vederbörande statliga organs sida. Med vad utskottet sålunda anfört torde motionerna I: 67 och II: 101 få anses besvarade.

Vidkommande Kungl. Maj:ts befogenhet att befria från återbetalningsskyldighet för räntefria studielån har utskottet med hänsyn till vad i ovannämnda promemoria anförts icke funnit något att erinra mot att nämnda befogenhet må utsträckas att avse jämväl sådana fall, där låntagaren icke avlidit, men där synnerligen ömmande omständigheter kunna anses föreligga.

Hemställan.

Under åberopande av vad i det föregående anförts får utskottet hemställa,

A. *Beträffande folkskoleseminarierna:*

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 206 och II: 276,

a) godkänna följande avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän,
förlagsvis . . . . . kronor 1,566,000
2. Arvoden och särskilda ersättningar,
bestämda av Kungl. Maj:t:
  - a. Arvoden åt semina-
riarläkare . . . . . kronor 8,100
  - b. Arvoden åt semina-
riebibliotekarier 6,500

c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna	kronor	5,500	
d. Särskilda arvoden vid provårseminarier	»	16,700	
e. Tilläggsarvoden åt lärare vid de vid vissa seminarier anordnade kurserna för utbildande av kyrkomusiker, förslagsvis	»	5,600	kronor 42,400
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, förslagsvis	»	130,000	
4. Rörligt tillägg, förslagsvis	»	276,500	
<hr/>			
Summa kronor 2,014,900;			

b) till *Folkskoleseminarierna*: *Avlöningar* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 2,014,900 kronor;

c) till *Folkskoleseminarierna*: *Omkostnader* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 279,800 kronor;

d) till *Folkskoleseminarierna*: *Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 48,000 kronor;

B. Beträffande småskoleseminarierna:

att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I:207 och II:277,

a) godkänna följande avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, förslagsvis	kronor	328,000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a. Arvoden åt seminarieläkare	kronor	2,150
b. Arvoden åt seminariebibliotekarier	»	2,200

c.	Arvoden åt biträden å rektorsexpeditio- nerna	kronor 1,100
d.	Tilläggsarvoden åt lärare i trädgårds- skötsel	» 1,050
e.	Arvode åt ett biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele	1,300 kronor 7,800
3.	Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	» 64,000
4.	Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	» 60,000
		<u>Summa kronor 459,800;</u>

b) till *Småskoleseminarierna*: *Avlöningar* för budget-
året 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln
anvisa ett förslagsanslag av 459,800 kronor;

c) till *Småskoleseminarierna*: *Omkostnader* för budget-
året 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln
anvisa ett förslagsanslag av 73,400 kronor;

d) till *Småskoleseminarierna*: *Materiel, böcker m. m.*
för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde
huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 7,600 kronor;

C. Beträffande allmänna studielånefonden:

a) att riksdagen må till *Allmänna studielånefonden* för
budgetåret 1942/43 å kapitalbudgeten under statens ut-
låningsfonder anvisa ett reservationsanslag av 160,000
kronor;

b) att motionerna I: 67 och II: 101 må anses besvarade
med vad utskottet här ovan anfört.

Stockholm den 5 maj 1942.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit
från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Pauli, Gränebo, Sven Larsson, Heiding, Andrén, Karl Magnusson, Bäcklund, Gustaf Karlsson, Björkman* och *Emil Petersson*; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson* i Eskilstuna, *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Andersson* i Prästbol, *Ward, Hansson* i Rubbestad, *Holmdahl, Andersson* i Södergård, *Aqvist, Stazäng, Viklund* och *Akerström*.

Reservationer:**A. I fråga om folkskoleseminarierna:**

1:o) av herrar *Gränebo, Heiding, Karl Magnusson, Gustaf Karlsson, Jons-son* i Eskilstuna, *Törnkvist, Andersson* i Prästbol, *Hansson* i Rubbestad, *Andersson* i Södergård och *Åkerström*, vilka ansett

dels att utskottets yttrande (sid. 14) under rubriken Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar. a) Elevintagningen, organisationen samt lärarnas tjänstgöring bort hava följande lydelse:

»Vad beträffar elevintagningen — — — utbildningen på studentlinje.

Såsom av den — — — kvinnliga elever. Utskottet biträder för sin del detta förslag utom i vad det avser intagning av elever vid folkskoleseminariet i Stockholm. Den här föreslagna elevintagningen anser utskottet böra i stället äga rum vid seminariet i Kalmar. Utskottet har intagit denna ståndpunkt av skäl, som i det följande komma att närmare utvecklas. Utskottet kan icke tillstyrka att vid folkskoleseminariet i Luleå — — — i öppen dag.

Vidkommande folkskoleseminariernas yttre organisation får utskottet anföra följande. Med hänsyn till det otillfredsställande förhållande, som för närvarande råder därigenom att folkskoleseminariernas kapacitet icke fullt utnyttjas, synes det utskottet böra tagas i övervägande att begränsa seminariorganisationen. Antalet seminarier måste betecknas såsom för stort och en beskärning av organisationen torde låta sig genomföras utan att examinationskapaciteten därigenom nedbringas. En koncentration av undervisningen till ett färre antal seminarier måste ur såväl pedagogiska som administrativa synpunkter vara att föredraga framför den nuvarande anordningen med läroanstalter, som så att säga äro lagda i reserv. Den utredning, som bör företagas i sålunda angivna syfte, synes utskottet böra inriktas efter i huvudsak följande riktlinjer. Främst torde böra övervägas att nedlägga seminariet i Stockholm. Härför tala icke minst de skäl statskontoret anført för en dylik åtgärd. Med hänsyn härtill har utskottet också i det föregående föreslagit, att någon elevintagning nästa läsår icke skulle äga rum vid detta seminarium utan i stället vid seminariet i Kalmar. En närmare undersökning synes vidare böra komma till stånd angående nedläggandet av ytterligare ett seminarium. På grund av den starkt nedåtgående tendens, som gjort sig gällande i fråga om såväl tillströmningen som examinationen vid försökslinjen för småskollärarynnors utbildning till folkskollärarynnor vid folkskoleseminariet i Falun, torde denna linje böra indragas. Vad beträffar de övriga seminarierna synas skäl tala för att seminarierna i Lund och Uppsala anordnas med enbart studentlinjer, det

förra för kvinnliga elever och det senare för manliga. Seminarierna i Falun och Kalmar torde liksom hittills böra avses för kvinnliga elever. Utskottet får alltså förorda, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående ändring i folkskoleseminarieorganisationen i anslutning till de synpunkter utskottet här ovan angivit samt snarast möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen må giva anledning.

Den av departementschefen — — — får utskottet tillstyrka.

I övrigt har — — — erinran eller yttrande.»;

dels ock att utskottets hemställan under A. *Beträffande folkskoleseminarierna* till följd härav bort erhålla följande lydelse:

»att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 206 och II: 276,

a) godkänna följande — — — reservationsanslag av 48,000 kronor;

e) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående ändring i folkskoleseminarieorganisationen i anslutning till de synpunkter utskottet i det föregående angivit samt snarast möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen må giva anledning»;

2:o) av herr *Oscar Olsson*, som ansett

dels att utskottets yttrande (sid. 14) under rubriken Förslagsanslaget till Folkskoleseminarierna: Avlöningar. a) Elevintagningen, organisationen samt lärarnas tjänstgöring bort hava följande lydelse:

»Utskottet får understryka departementschefens tvekan, huruvida skolöverstyrelsens beräkningar, att arbetslösheten bland lärarna skulle vara fullständigt hävd läsåret 1945/46, äro fullt säkra. Utskottet finner sig därför böra gå fram med större försiktighet vid tillstyrkande av nyintagningar i år än departementschefen. Det kan ifrågasättas, om det inte rent av förelegat ganska goda skäl att hellre följa folkskolläroorganisationernas förslag, att ingen elevintagning i år måtte göras. Under alla förhållanden torde den föreslagna intagningen vid det kvinnliga seminariet i Stockholm böra få anstå, i synnerhet som förslag framkommit att detta seminarium borde nedläggas, om den nuvarande seminarieorganisationen efter närmare utredning skulle befinnas för stor. Därigenom skulle intagningen begränsas till 120 elever i stället för 144, om intagning också kommit till stånd i Stockholm.

Vidare synes det ägnat att framkalla vissa betänkligheter, om bestämmelser träffas för intagning av enbart manliga seminarister vid läroanstalter, som i organisationen bestämts till samseminarier. Det kunde

tänkas medföra en icke önskvärd utveckling fram till ett förhållande att lärarplatser på grund av ovidkommande förhållanden ledigförklarades enbart för manlig sökande. Lärarplats bör i allmänhet stå öppen för fri tävlan och besättas med den mest förtjänta läraren oavsett kön. Naturligtvis kan ett skoldistrikt behöva för undervisning i manlig slöjd kompetent lärare, och i så fall bör den saken kunna ordnas genom att kompetensvillkoret kommer med vid platsens ledigförklarande. Även vid bibehållandet av karaktären av samseminarium vid intagning i första klassen i Göteborg och Lund komme emellertid proportionen att bli 84 till 60 till de manliga sökandenas fördel även om som departementschefen föresloge 144 seminarieelever intoges. Utskottet får därför förorda, att både män och kvinnor intagas vid dessa seminarier på samma sätt som vid folkskoleseminariet i Umeå.

Vidkommande folkskoleseminariernas yttre organisation får utskottet anföra följande. Med hänsyn till det otillfredsställande förhållande, som för närvarande råder därigenom att folkskoleseminariernas kapacitet icke fullt utnyttjas, synes det utskottet böra tagas i övervägande att begränsa seminarieorganisationen. Antalet seminarier måste betecknas såsom för stort, och en beskärning av organisationen torde låta sig genomföra utan att examinationskapaciteten därigenom nedbringas. En koncentration av undervisningen till ett färre antal seminarier måste ur såväl pedagogiska som administrativa synpunkter vara att föredraga framför den nuvarande anordningen med läroanstalter, som så att säga äro lagda i reserv. Därvid torde i första hand böra övervägas nedläggandet av enkelseminarierna, men också de synpunkter beaktas beträffande seminarier i Stockholm och Falun som framförts av statskontoret. Skäl synas också tala för att seminarier i Lund och Uppsala ordnas med enbart studentlinjer. Utskottet får alltså förorda, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående ändring i folkskoleseminarieorganisationen i anslutning till de synpunkter utskottet här ovan angivit samt snarast möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen må giva anledning.

Den av departementschefen — — — får utskottet tillstyrka.

I övrigt har — — — erinran eller yttrande;

dels ock att utskottets hemställan under A. *Beträffande folkskoleseminarierna* till följd härav bort erhålla följande lydelse:

»att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 206 och II: 276,

a) godkänna följande — — — reservationsanslag av 48,000 kronor;

e) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående ändring i folk-

skoleseminarieorganisationen i anslutning till de synpunkter utskottet i det föregående angivit samt snarast möjligt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen må giva anledning»;

B. I fråga om småskoleseminarierna:

av herr *Oscar Olsson*, som ansett

dels att utskottets yttrande (sid. 21) under rubriken Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Avlöningar. a) Elevintagningen och organisationen bort hava följande lydelse:

»Utskottet är ense med departementschefen och skolöverstyrelsen om att elevintagning nästa läsår bör äga rum vid småskoleseminarierna i Landskrona och Strängnäs. I likhet med departementschefen anser utskottet sannolikheten icke tala för att småskolläraryöverskottet år 1945 kommer att vara hävt i Norrland. Med hänsyn härtill kan det såsom departementschefen framhåller icke vara lämpligt att utexaminera två klasser småskollärarinnor i de två län, där tillgången på småskollärare är relativt störst och anställningsförhållandena för dessa varit exceptionellt dåliga. Utskottet ansluter sig därför till den av departementschefen hävdade uppfattningen, att intagning av en klassavdelning vid ett av de till övre Norrland förlagda seminarierna synes vara tillfyllest, och får på av departementschefen anförda skäl förorda att denna intagning kommer att äga rum vid seminariet i Lycksele. Av den standpunkt utskottet sålunda intagit följer, att utskottet ställer sig avvisande till det i motionerna I: 207 och II: 277 framställda yrkandet.

Utskottet har icke funnit något att erinra mot vad departementschefen anført i fråga om småskoleseminariernas organisation»;

dels att utskottets yttrande (sid. 21) under rubriken Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Avlöningar. b) Anslagsberäkningar bort hava följande lydelse:

»Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot de av departementschefen gjorda anslagsberäkningarna för nästa budgetår»;

dels att utskottets yttrande (sid. 22) under rubriken Förslagsanslaget till Småskoleseminarierna: Omkostnader bort hava följande lydelse:

»Utskottet har icke funnit något att erinra mot de av departementschefen verkställda anslagsberäkningarna för nästa budgetår och har icke heller något att invända mot vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anført»;

dels att utskottets yttrande (sid. 23) under rubriken Reservationsanslaget till Småskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. bort hava följande lydelse:

»Utskottet tillstyrker att förevarande anslag för nästa budgetår uppföres med av departementschefen angivet belopp, 7,500 kronor»;

dels ock att utskottets hemställan under B. *Beträffande småskoleseminarierna* till följd härav bort erhålla följande lydelse:

»att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 207 och II: 277,

a) godkänna följande avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1942/43:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, förlagsvis	kronor 328,000	
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a. Arvoden åt semina- rieläkare	kronor 1,950	
b. Arvoden åt semina- riebibliotekarier	» 2,000	
c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditio- nerna	» 1,000	
d. Tilläggsarvoden åt lärare i trädgårds- skötsel	» 1,050	
e. Arvode åt ett biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele	» 1,300	» 7,300
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, förlagsvis	» 57,000	
4. Rörligt tillägg, förlagsvis	» 60,000	
Summa kronor 452,300;		

b) till *Småskoleseminarierna*: *Avlöningar* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 452,300 kronor;

c) till *Småskoleseminarierna*: *Omkostnader* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 69,500 kronor;

d) till *Småskoleseminarierna*: *Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1942/43 å driftbudgeten under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 7,500 kronor».